

ภาคผนวก

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

*Prince of Songkla University
Pattani Campus*

แบบสัมภาษณ์ สำหรับโต๊ะโยติธรรม

วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทและอำนาจหน้าที่ของโต๊ะโยติธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ ตำแหน่ง ประสบการณ์ทำงาน และวุฒิการศึกษา

ส่วนที่ 2 ประเด็น “กระบวนการได้มาของตำแหน่งโต๊ะโยติธรรม”

- 2.1 การแต่งตั้งตำแหน่งโต๊ะโยติธรรม มีขั้นตอนอย่างไรบ้าง ?
- 2.2 หลังจากเข้ารับการแต่งตั้งตำแหน่งโต๊ะโยติธรรม มีหลักสูตรอะไรบ้าง ?
- 2.3 ข้อเสนอเกี่ยวกับกระบวนการได้มาของตำแหน่งโต๊ะโยติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 3 ประเด็น “บทบาทของโต๊ะโยติธรรม”

- 3.1 บทบาทตามที่กฎหมายกำหนด มีอะไรบ้าง ?
- 3.2 บทบาทที่ปฏิบัติจริงในปัจจุบัน มีอะไรบ้าง ?
- 3.3 ข้อเสนอเกี่ยวกับบทบาท ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 4 ประเด็น “อำนาจหน้าที่ของโต๊ะโยติธรรม”

- 4.1 การสืบข้อเท็จจริง มีกระบวนการอย่างไรบ้าง ?
- 4.2 การพิจารณาข้อเท็จจริง มีกระบวนการอย่างไรบ้าง ?
- 4.3 การชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก มีผลอย่างไรบ้าง ?
- 4.4 หากมีการอุทธรณ์ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย จะมีกระบวนการอย่างไร ?
- 4.5 ข้อเสนอเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของโต๊ะโยติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 5 ประเด็น “คุณสมบัติของตำแหน่งโต๊ะโยติธรรม”

- 5.1 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างต่อคุณสมบัติของโต๊ะโยติธรรมที่กฎหมายกำหนด ?
- 5.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับคุณสมบัติโต๊ะโยติธรรมที่เหมาะสม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 6 ประเด็น “ข้อจำกัดของโต๊ะโยติธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม”

- 6.1 การปฏิบัติหน้าที่ ด้านกฎหมายรองรับ และด้านเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไรบ้าง ?
- 6.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับการแก้ไขข้อจำกัดที่เกิดขึ้นของโต๊ะโยติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 7 ประเด็น “ปัจจัยที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของโต๊ะโยติธรรมมีประสิทธิภาพ”

- 7.1 ปัจจัยที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของโต๊ะโยติธรรมมีประสิทธิภาพ มีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 8 ประเด็น “ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาบทบาทและอำนาจหน้าที่โต๊ะโยติธรรม”

- 8.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาบทบาทและอำนาจหน้าที่โต๊ะโยติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

แบบสัมภาษณ์ สำหรับผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุติธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน

ส่วนที่ 2 ประเด็น “กระบวนการได้มาของตำแหน่งตะไตะยุติธรรม”

- 2.1 การแต่งตั้งตำแหน่งตะไตะยุติธรรม มีขั้นตอนอย่างไรบ้าง ?
- 2.2 หลังจากเข้ารับการแต่งตั้งตำแหน่งตะไตะยุติธรรม มีหลักสูตรอะไรบ้าง ?
- 2.3 ข้อเสนอเกี่ยวกับกระบวนการได้มาของตำแหน่งตะไตะยุติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 3 ประเด็น “บทบาทของตะไตะยุติธรรม”

- 3.1 บทบาทที่ปฏิบัติจริงในปัจจุบัน มีอะไรบ้าง ?
- 3.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับบทบาท ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 4 ประเด็น “อำนาจหน้าที่ของตะไตะยุติธรรม”

- 4.1 การพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก มีกระบวนการอย่างไร ?
- 4.2 หากมีการอุทธรณ์ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย จะมีกระบวนการอย่างไร ?
- 4.3 ข้อเสนอเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 5 ประเด็น “คุณสมบัติของตำแหน่งตะไตะยุติธรรม”

- 5.1 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างต่อคุณสมบัติของตะไตะยุติธรรมที่กฎหมายกำหนด ?
- 5.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับคุณสมบัติตะไตะยุติธรรมที่เหมาะสม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 6 ประเด็น “ข้อจำกัดของตะไตะยุติธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม”

- 6.1 ด้านการปฏิบัติหน้าที่ ด้านกฎหมายรองรับ และด้านเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไรบ้าง ?
- 6.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับการแก้ไขข้อจำกัดที่เกิดขึ้นของตะไตะยุติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 7 ประเด็น “ปัจจัยที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยุติธรรมมีประสิทธิภาพ”

- 7.1 ปัจจัยที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยุติธรรมมีประสิทธิภาพ มีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 8 ประเด็น “ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาบทบาทและอำนาจหน้าที่ตะไตะยุติธรรม”

- 8.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาบทบาทและอำนาจหน้าที่ตะไตะยุติธรรม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

แบบสัมภาษณ์ สำหรับนายควม

วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการอิสลามกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ ตำแหน่ง ประสบการณ์ทำงาน และวุฒิการศึกษา

ส่วนที่ 2 ประเด็น “บทบาทของคณะตุลาการอิสลาม”

- 2.1 บทบาทที่ปฏิบัติจริงในปัจจุบัน มีอะไรบ้าง ?
- 2.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับบทบาท ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 3 ประเด็น “อำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการอิสลาม”

- 3.1 การพิจารณาข้อเท็จจริง มีกระบวนการอย่างไรบ้าง ?
- 3.2 การชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก มีผลอย่างไรบ้าง ?
- 3.3 หากมีการอุทธรณ์ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย จะมีกระบวนการอย่างไร ?
- 3.4 ข้อเสนอเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการอิสลาม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 4 ประเด็น “คุณสมบัติของตำแหน่งคณะตุลาการอิสลาม”

- 4.1 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างต่อคุณสมบัติของคณะตุลาการอิสลามที่กฎหมายกำหนด ?
- 4.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับคุณสมบัติคณะตุลาการอิสลามที่เหมาะสม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 5 ประเด็น “ข้อจำกัดของคณะตุลาการอิสลามกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม”

- 5.1 ด้านการปฏิบัติหน้าที่ ด้านกฎหมายรองรับ และด้านเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นอย่างไรบ้าง ?
- 5.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับการแก้ไขข้อจำกัดที่เกิดขึ้นของคณะตุลาการอิสลาม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 6 ประเด็น “ปัจจัยที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของคณะตุลาการอิสลามมีประสิทธิภาพ”

- 6.1 ปัจจัยที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของคณะตุลาการอิสลามมีประสิทธิภาพ มีอะไรบ้าง ?

ส่วนที่ 7 ประเด็น “ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาบทบาทและอำนาจหน้าที่คณะตุลาการอิสลาม”

- 7.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาบทบาทและอำนาจหน้าที่คณะตุลาการอิสลาม ในมุมมองของท่านมีอะไรบ้าง

ภาคผนวก ข
เอกสารที่เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ตัวอย่างฟอร์มคำร้องของแต่งตั้งผู้จัดการมรดกอิสลาม

ข้อ ๑ ผู้ร้องเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของนาย.....บิดา (ถึงแก่กรรม) นาง.....มารดา โดยได้ทำการสมรสและได้จดทะเบียนสมรสโดยถูกต้องตามหลักกฎหมายอิสลาม ดังรายละเอียดปรากฏตามสำเนาบัตรประจำตัวประชาชนสำเนาทะเบียนบ้าน หนังสือรับรองและคำแปลหนังสือรับรองการสมรสตามหลักกฎหมายอิสลาม เอกสารท้ายคำร้อง ในระหว่างอยู่กินฉันท์สามี ภริยามีบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายจำนวน ๒ คน คือ (๑) นางสาว.....ผู้ร้อง (๒) นางสาว.....ส่วนนาย.....ปู้ นาง.....ย่า ได้ถึงแก่กรรมหมดแล้ว ดังรายละเอียดปรากฏตามบัญชีเครือญาติ สำเนาทะเบียนบ้านเอกสารท้ายคำร้อง

ข้อ ๒ เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ..... นาย.....บิดาผู้ร้องได้ถึงแก่กรรมด้วยสาเหตุการตาย.....ดังรายละเอียดปรากฏตามสำเนามรณะบัตร เอกสารท้ายคำร้อง ขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่กรรมมีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัดปัตตานี ปรากฏตามสำเนาทะเบียนบ้าน เอกสารท้ายคำร้อง

ข้อ ๓ ก่อนถึงแก่กรรม นาย.....บิดาผู้ร้องมิได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่ผู้ใด โดยมีทรัพย์สินมรดก คือ โฉนดที่ดิน เลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัดปัตตานี และอาจมีทรัพย์สินอื่นๆ ที่กำลังรวบรวมอยู่

ข้อ ๔ ผู้ร้องในฐานะทายาทโดยชอบด้วยกฎหมายได้ไปติดต่อสำนักงานที่ดินจังหวัดปัตตานี เพื่อขอจัดการมรดกแต่ปรากฏว่ามีเหตุขัดข้องไม่สามารถจัดการแบ่งปันทรัพย์สินมรดกแก่ทายาทได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องแจ้งว่าจะต้องร้องขอจัดการมรดกต่อศาลและศาลมีคำสั่งศาลตั้งผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกเสียก่อนจึงจะสามารถดำเนินการได้

ข้อ ๕ ผู้ร้องไม่เป็นบุคคลวิกลจริต หรือบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถและไม่เป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนล้มละลาย ขอให้ศาลได้โปรดไต่สวนคำร้องและมีคำสั่งตั้งนางสาว.....ผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกของนาย.....บิดา เพื่อให้มีสิทธิและหน้าที่จัดการมรดกตามกฎหมายต่อไป

หนังสือรับรองการสมรสและการหย่าตามหลักกฎหมายอิสลาม

ข้าพเจ้านาย.....นามสกุล.....ตำแหน่ง.....มัสยิด.....
บ้าน.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ขอให้การรับรองว่า

1) ชื่อสามี นาย.....เบ็ญ.....นามสกุล..... (ชื่อสกุลตามบัตรประจำตัว
ประชาชน คือนาย.....บัตรประจำประชาชนเลขที่.....อายุ.....ปี
อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....)

2) ชื่อภรรยา นาง/นางสาว.....เบ็ญดี.....นามสกุล..... (ชื่อสกุลตาม
บัตรประจำตัวประชาชน คือนาง/นางสาว.....บัตรประจำประชาชนเลขที่
.....อายุ.....ปี อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....)

3) ได้สมรสกันแล้วเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ..... ณ บ้าน.....เลขที่.....
หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

4) ผู้ทำพิธีสมรส คือนาย.....เบ็ญ.....นามสกุล.....ตำแหน่ง
.....มัสยิด..... ณ บ้าน.....อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล
.....อำเภอ.....จังหวัด.....

5) คู่สมรสคู่นี้ ได้หย่าขาดจากกันแล้ว โดยสามีกล่าวคำหย่าเอง/หย่าตามตะอ์เลก
จำนวน.....ตอลาก เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ..... ณ บ้าน.....เลขที่.....หมู่
ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ข้าพเจ้า จึงได้ออกหนังสือรับรองฉบับนี้ เพื่อแสดงไว้เป็นหลักฐานกับผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ลงชื่อ

(นาย.....)

ตำแหน่ง.....

ประทับตรา
ประจำตำแหน่ง

ชื่อผู้ร้อง นาย/นาง/นางสาว.....นามสกุล..... (ชื่อสกุลตามบัตร
ประจำตัวประชาชน คือนาง/นางสาว.....บัตรประจำประชาชนเลขที่
.....อายุ.....ปี อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....)

ภาคผนวก ค
นิพนธ์ต้นฉบับ (Manuscript)

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ชื่อวิทยานิพนธ์ บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุดิธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขต
จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

ผู้เขียน นายนุส มะ

สาขาวิชา อิสลามศึกษา

ปีการศึกษา 2561

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัย
เอกสารและเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ
เพื่อศึกษาบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม เพื่อศึกษาบทบาทและอำนาจ
หน้าที่ของตะไตะยุดิธรรมในกฎหมายไทย และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากฎหมายไทยเกี่ยวกับ
บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุดิธรรม ผลการศึกษาพบว่า

บทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม ประกอบด้วย บทบาท
และอำนาจหน้าที่หลัก คือการพิจารณาชี้ขาดอรรถคดีทั้งปวง สำหรับบทบาทและอำนาจหน้าที่รอง
คือการดำเนินการต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายจากผู้นำแห่งรัฐ

บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุดิธรรมประกอบด้วย บทบาทของ
ตะไตะยุดิธรรม คือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัวและมรดกอิสลามในชั้นศาล การบริการ
วิชาการ การพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม และบทบาทอื่นที่ได้รับมอบหมาย สำหรับอำนาจ
หน้าที่ของตะไตะยุดิธรรม คือการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก

แนวทางการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส
ยะลา และสตูล ประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาการได้มาของตะไตะยุดิธรรม หลักสูตรสำหรับ
ตะไตะยุดิธรรมก่อนปฏิบัติหน้าที่ บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุดิธรรม สภาพปัญหาเกี่ยวกับ
การบังคับใช้กฎหมายอิสลาม และข้อจำกัดในการปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยุดิธรรม

Thesis Title	DatokYutitam' Roles and Authority in Islamic law Enforcement in Pattani, Narathiwat, Yala, and Satun Province
Major Program	Islamic Studies
Author	Mr.Nuh Ma
Academic Year	2018

ABSTRACT

This research is a qualitative research. The research methods were documentary research and data collection by in-depth interviews and observations. This study aimed 1) to study the role and authority of judges in Islamic law 2) to study the role and authority of 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges) in Thai laws 3) to study guidelines for the development of Thai laws relating to the role and authority of 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges). The study indicated that

the role and authority of judges in Islamic law consisted of the main role and authority that are the consideration of all legal proceeding and for secondary roles and powers are the various actions assigned by the state leader.

The role and authority of the 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges) consisted of the role of 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges) that are family dispute mediation and Islamic heritage in court, academic service, development of enforcement of Islamic law and other assigned roles. For the authority of the 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges) are judgment of Islamic law, family and heritage.

Guidelines for the development of enforcement of Islamic law in Pattani, Narathiwat, Yala and Satun provinces consisted of development guidelines for acquiring 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges), courses for the 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges) before performing duties, the role and authority of Dato Yuttitam' (Islamic Judges), states and problems regarding the enforcement of Islamic law and Restrictions on the duty of 'Dato Yuttitam' (Islamic Judges).

1. บทนำ

ประเทศไทยมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ครั้งแรกในปี พ.ศ.2444 โดยมีข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง³⁶ ร.ศ.120 หรือในปี พ.ศ.2444 ซึ่งทั้งเจ็ดหัวเมืองนั้นให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก โดยที่ผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นจำเลยให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาคดีและการพิพากษา โดยให้โต๊ะกาลีซึ่งเป็นผู้รู้และเป็นที่นับถือของมุสลิมเป็นผู้พิพากษาตามกฎหมายอิสลาม ตามความในกฎข้อบังคับสำหรับการปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ข้อที่ 32 เป็นอำนาจของผู้พิพากษาตามหลักกฎหมายอิสลามที่เรียกว่า “กอฎี” ในภาษาอาหรับ แต่ในภาษามลายูจะมีการเพิ่มคำว่า “โต๊ะ” นำหน้า เป็นคำที่บ่งบอกถึงการให้เกียรติ ซึ่งเรียกว่า “โต๊ะกอฎี” แต่มีการเพี้ยนเป็น “โต๊ะกาลี” (กำธร พันธูลภ, ม.ป.ป. : 637)

การบังคับใช้กฎหมายอิสลามใน 7 หัวเมือง ถูกยกเลิกไปในปีพ.ศ.2486 ช่วยสมัยเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยความรู้สึกชาตินิยมรุนแรงถึงขนาดรัฐบาลในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกพระราชกำหนดยกเลิกการใช้กฎหมายอิสลาม (จรัญ ภักดีธนากุล, 2534 : 81-82) เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศอังกฤษในฐานะผู้ชนะสงครามเข้ามามีบทบาทต่อปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสถานการณ์ด้านการเมืองในพื้นที่อยู่ในภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อ ประกอบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม³⁷ หมดอำนาจลงพร้อมกับแนวความคิดรัฐนิยมและชาตินิยม จากนั้นในปี พ.ศ.2489 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ณ วันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2489 สมัยรัฐบาล พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์³⁸ มีผลการบังคับใช้จวบจนปัจจุบัน (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2554 : 116-117)

การบังคับใช้กฎหมายอิสลามในปัจจุบันยึดพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ.2489 ในการพิจารณาในศาลชั้นต้น ให้โต๊ะโต๊ะยุติธรรม 1 คน พิจารณาคดีพร้อมด้วยผู้พิพากษาโดยให้โต๊ะโต๊ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่

³⁶ข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี, เมืองหนองจิก, เมืองยะหริ่ง, เมืองสายบุรี, เมืองยะล่อ, เมืองรามันห์ และเมืองระแงะ (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2554 : 115)

³⁷เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย คนที่ 3 ซึ่งดำรงตำแหน่ง 8 สมัย ได้แก่ สมัยที่ 1 ตั้งแต่ 16 ธันวาคม 2481 ถึง 7 มีนาคม 2485 สมัยที่ 2 ตั้งแต่ 7 มีนาคม 2485 ถึง 1 สิงหาคม 2487 สมัยที่ 3 ตั้งแต่ 8 เมษายน 2491 ถึง 25 มิถุนายน 2492 สมัยที่ 4 ตั้งแต่ 25 มิถุนายน 2492 ถึง 29 พฤศจิกายน 2494 สมัยที่ 5 ตั้งแต่ 29 พฤศจิกายน 2494 ถึง 6 ธันวาคม 2494 สมัยที่ 6 ตั้งแต่ 6 ธันวาคม 2494 ถึง 23 มีนาคม 2495 สมัยที่ 7 ตั้งแต่ 24 มีนาคม 2495 ถึง 21 มีนาคม 2500 และสมัยที่ 8 ตั้งแต่ 21 มีนาคม 2500 ถึง 16 กันยายน 2500 (kapook.com, ค้นเมื่อ 9/11/2559)

³⁸เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย คนที่ 8 ซึ่งดำรงตำแหน่ง 2 สมัย ได้แก่ สมัยที่ 1 ตั้งแต่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ถึง 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 และสมัยที่ 2 ตั้งแต่ 30 พฤษภาคม ถึง 8 พฤศจิกายน 2490 (kapook.com, ค้นเมื่อ 9/11/2559)

วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วย (อุทัย บุรณสมภพ, 2511 : 20)

ปัจจุบันตะโต๊ะยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่ประจำศาลจังหวัดและศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดละ 2 คน ประจำศาลจังหวัด 1 คน ประจำศาลเยาวชนและครอบครัว 1 คน ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ส่วนจังหวัดยะลามีตะโต๊ะยุติธรรม 3 คน กล่าวคือ ประจำศาลจังหวัด 1 คน ประจำศาลเยาวชนและครอบครัว 1 คน และประจำศาลจังหวัดเบตง 1 คน ด้วยตะโต๊ะยุติธรรมในจังหวัดยะลา ต้องเดินทางไปเบตงทุกครั้งเมื่อมีคดีความครอบครัวและมรดกอิสลามที่ศาลจังหวัดเบตง ทำให้เกิดความยากลำบากในการเดินทางและด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จึงได้มีการเพิ่มตะโต๊ะยุติธรรม 1 คน ประจำศาลจังหวัดเบตง ซึ่งในอดีตตะโต๊ะยุติธรรมจะประจำอยู่ศาลจังหวัดเท่านั้น ต่อมาที่ประชุม ก.ต. ครั้งที่ 12/2555 วันที่ 1 พฤษภาคม 2555 มีมติเอกฉันท์เห็นชอบให้แต่งตั้งตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลเยาวชนและครอบครัวขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติงานโดยการลดจำนวนตะโต๊ะยุติธรรมในศาลจังหวัดให้เหลือเพียงหนึ่งคน ซึ่งอีกคนให้ได้รับการโยกย้ายแต่งตั้งไปดำรงตำแหน่งที่ศาลเยาวชนและครอบครัวเพื่อดำเนินการพิจารณาคดีครอบครัว (นิติธร วงศ์ยืน, 2555 : 63)

ความเป็นมาของการบังคับใช้กฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก เห็นได้ว่าการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย ปรากฏครั้งในปี พ.ศ. 2444 ตามกฎข้อบังคับการปกครองบริเวณเจ็ดหัวเมือง จนครั้งหลังได้มีการยกเลิก และมีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ใช้มาจนถึงปัจจุบันมากกว่า 70 กว่าปี ยังไม่ปรากฏการแก้ไขเพิ่มเติมแม้แต่ครั้งเดียว ปัญหาสำคัญคือตัวบทกฎหมายเป็นหลักและขยายไปสู่ข้อจำกัดต่างๆ ในการใช้กฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก โดยมีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยเล็งเห็นคือประเด็นบทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะโต๊ะยุติธรรม

บทบาทของตะโต๊ะยุติธรรมในอดีตอาจถูกมองเป็นเพียงที่ปรึกษาให้แก่ผู้พิพากษาด้วยข้อจำกัดการใช้ภาษาไทยและชุดครุยสำหรับชั้นบันลึง เป็นต้น ปัจจุบันตะโต๊ะยุติธรรมมีบทบาทมากยิ่งขึ้นอย่างเห็นได้ชัดทั้งบทบาทด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัวและมรดกอิสลาม ด้านการบริการวิชาการแก่หน่วยงานภายในและหน่วยงานนอก ด้านการพัฒนากฎหมายอิสลาม เช่น เป็นคณะกรรมการร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก คำอธิบายหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก และคู่มือวิธีพิจารณาคดีครอบครัวและมรดกอิสลาม และบทบาทที่ได้รับมอบหมายจากผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในการเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายในและภายนอก อย่างไรก็ตามบทบาทของตะโต๊ะยุติธรรมในปัจจุบันแม้มีความชัดเจนมากขึ้นกว่าในอดีต

แต่ก็ยังมีข้อจำกัดต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากบทบาทดังกล่าว และสำหรับบทบาทในอนาคตของตะโตะยุติธรรมเป็นโจทย์ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

อำนาจหน้าที่ของตะโตะยุติธรรม กล่าวคือ “ตะโตะยุติธรรมหนึ่งคนนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา” โดยตะโตะยุติธรรม “มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาคำชี้ขาดนั้นด้วย” คำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น โดยที่ตะโตะยุติธรรมเป็นผู้นำข้อกฎหมายอิสลามมาปรับกับคดี เมื่อพิพากษาคดีแล้วไม่สามารถจะอุทธรณ์ว่าศาลชั้นต้นพิพากษาไม่ถูกต้องกับที่กฎหมายอิสลามบัญญัติไว้ไม่ได้ หากแต่สามารถอุทธรณ์ว่าศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงไม่ถูกต้อง เพราะข้อเท็จจริงในคดีไม่ได้เป็นอย่างที่ศาลพิพากษาไป ส่วนนี้ตามมาตรา 4 มิได้ห้ามไว้เรื่องการอุทธรณ์ (อุทัย บุรณสมภพ, 2511: 26) ซึ่งปัจจุบันตะโตะยุติธรรมมีบทบาทมากกว่าที่กฎหมายให้อำนาจไว้ เห็นได้ชัดในกระบวนการยุติธรรมตะโตะยุติธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับตั้งแต่การพิจารณาข้อเท็จจริง การพิจารณาข้อกฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก และการจัดทำสำนวนคดี แตกต่างจากตะโตะยุติธรรมในอดีตที่ถูกมองว่าเป็นแค่ส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมครอบครัวและมรดกอิสลามเท่านั้น (ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2559) อย่างไรก็ตาม ประเด็นคุณสมบัติตะโตะยุติธรรมถือเป็นสาระสำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ กล่าวคือคุณสมบัติตะโตะยุติธรรมดังปรากฏในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 หมวด 4 เกี่ยวกับคุณสมบัติตะโตะยุติธรรมที่ระบุว่า ตะโตะยุติธรรมมีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปี เป็นผู้มีความรู้ในศาสนาอิสลามที่จะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดกได้ และตะโตะยุติธรรมเป็นผู้มีความรู้ภาษาไทยสอโกลนไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2543: 16) ปัจจุบันตะโตะยุติธรรมสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท อีกทั้งตะโตะยุติธรรมบางคนจบปริญญาตรีด้านกฎหมายอิสลามและด้านกฎหมายไทย (ผู้ให้สัมภาษณ์: 6 กันยายน 2559) เมื่อเทียบระหว่างคุณสมบัติที่กฎหมายระบุกับคุณสมบัติที่ตะโตะยุติธรรมมีอยู่นั้นมีความต่างกัน

จากปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญ และความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงลึกในเรื่องบทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะโตะยุติธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เนื่องจากบทบัญญัติดังกล่าวบัญญัติขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2489 จนกระทั่งปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่ามีการแก้ไขพัฒนาตามความเหมาะสมต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลามอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม
2. เพื่อศึกษาบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการในกฎหมายไทย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากฎหมายไทยที่เกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการ

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหาและขอบเขตด้านพื้นที่ดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม โดยนำเสนอเนื้อหาบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม และคุณสมบัติผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม ตลอดจนทัศนคติของนักกฎหมายอิสลาม

ศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการในกฎหมายไทย และศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓ หมวด 4 คณะตุลาการ³⁹

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตเขตด้านประชากรการศึกษาในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ประกอบด้วย 1) คณะตุลาการประจำศาลจังหวัด และศาลเยาวชนและครอบครัว 2) ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำศาลจังหวัด 3) ทนายความที่มีประสบการณ์ว่าความในคดีครอบครัวและมรดกอิสลาม 4) เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย หัวหน้าส่วนใกล้เคียงๆ และเจ้าหน้าที่งานรับฟ้องแพ่ง 5) นิติกร (กฎหมายอิสลาม) ประจำศาลจังหวัดและ ศาลเยาวชนและครอบครัว ประจำศาลในเขตจังหวัดที่ใช้กฎหมายอิสลาม

³⁹หมวด 4 คณะตุลาการ ประกอบด้วยมาตรา52 กล่าวถึงการเข้ารับการคัดเลือกและคุณสมบัติของคณะตุลาการ, มาตรา53 กล่าวถึงการออกจากราชการของคณะตุลาการ และมาตรา54 กล่าวถึงให้นำบทบัญญัติหมวด 5 ว่าด้วยวินัย การรักษาวินัย การลงโทษ และการร้องทุกข์ มาใช้บังคับแก่คณะตุลาการ

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการอิสลามกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

4.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้เน้นผู้ที่รู้ลึกจริงในประเด็นปัญหาสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ (พิเชษฐ วรงค์เกียรติขจร, 2559: 172) ที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ประกอบด้วยคณะตุลาการอิสลาม ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ทนายความนิติกร (กฎหมายอิสลาม) และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม ดังต่อไปนี้

1. คณะตุลาการประจำศาลจังหวัด ศาลเยาวชนและครอบครัวในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล จังหวัดละ 2 คน (สำหรับศาลจังหวัดเบตง มีคณะตุลาการ 1 คน) จำนวน 9 คน

2. ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานี และนราธิวาส จำนวน 2 คน

3. ทนายความเจาะจงผู้มีประสบการณ์การว่าความในคดีครอบครัว และมรดกอิสลามในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลา จำนวน 3 คน

4. นิติกร (กฎหมายอิสลาม) ประจำศาลจังหวัด ศาลเยาวชนและครอบครัว จำนวน 3 คน

5. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยหัวหน้าส่วนใกล้เคียงประจำศาลจังหวัด และเจ้าหน้าที่งานรับฟ้องคดีครอบครัว และมรดกอิสลาม จำนวน 2 คน

รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) จำนวนทั้งสิ้น 19 คน

4.2 แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

การศึกษาวิจัยเอกสาร กล่าวคือศึกษาวิจัยจากแหล่งข้อมูลจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ ทัศนะของนักกฎหมายอิสลาม และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม

การศึกษาวิจัยภาคสนาม กล่าวคือการสัมภาษณ์ผู้ที่รู้สึกจริงในประเด็นปัญหาสำคัญของเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม ประกอบด้วย ตะโตะยุติธรรม ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ทนายความมุสลิม และนักวิชาการอิสลามด้านกฎหมายอิสลามในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งทำการศึกษาเฉพาะ 3 ประเด็น คือบทบาทและอำนาจหน้าที่ของ ตะโตะยุติธรรม ข้อจำกัดในการใช้กฎหมายอิสลามครอบครัวและมรดก และคุณสมบัติของ ตะโตะยุติธรรมที่เหมาะสม ที่เกิดขึ้นจริงในทางการปฏิบัติในปัจจุบัน

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์บุคคลที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับกฎหมายอิสลามโดยตรง ประกอบด้วยหัวหน้าส่วนใกล้เคียงซึ่งเป็นผู้ที่รับผิดชอบคดีทั้งปวงที่เข้าในระบบการใกล้เคียงแม้กระทั่งคดีครอบครัวมรดกอิสลาม เจ้าหน้าที่งานรับฟ้องแพ่งซึ่งเป็นบุคคลที่รับคำร้องของบรรดาอัยการ และทนายความที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามครอบครัวมรดก และนิติกร (กฎหมายอิสลาม) ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษาประชาชนในคดีครอบครัวมรดกอิสลาม โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) เป็นการพูดคุยที่มีการกำหนดประเด็นไว้ล่วงหน้า แต่ให้บรรยากาศการสนทนาเป็นไปอย่างเรียบง่ายกันเอง ไม่เคร่งครัดกับขั้นตอนและการตอบคำถาม

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร

การศึกษาข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษา ในกฎหมายอิสลาม ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องทางกฎหมายอิสลาม วิเคราะห์เชิงพรรณนาผู้วิจัยใช้วิธีการเรียงเรียงข้อมูล ประกอบการอธิบาย

วิธีการเรียงเรียงข้อมูลผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในหัวข้อที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ ของการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องทางกฎหมายอิสลาม โดยผู้วิจัยจะอธิบายและให้ข้อสังเกต ส่วนการนำเสนอทัศนะทางกฎหมายอิสลาม ผู้วิจัยจะทำการนำเสนอทัศนะส่วนใหญ่และส่วนน้อยของนักกฎหมาย สำหรับการให้นำหนักเหตุผลและแหล่งที่มาของทัศนะและการสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยจะใช้หลักการพิจารณาตามหลักอูศูลอัลฟิกีห์ คือการให้นำหนักแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามตามลำดับความสำคัญ โดยพิจารณาแหล่งที่มาของข้อมูลที่ได้จากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ตามด้วยแหล่งที่มารอง

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยกระบวนการเชิงอุปนัย (Inductive data analysis) วิเคราะห์ข้อมูลส่วนย่อย (Segment) จากนั้นพิจารณาส่วนย่อยที่คล้ายๆ กันหรืออยู่ในประเภท

เดียวกันมารวมกันจัดเป็นประเด็นรวม (Topic) จากหลายประเด็นรวมกันเป็นกลุ่ม (Categories) จากหลาย ๆ กลุ่มจัดเป็นแบบแผน (Pattern) ของแนวคิดและประเด็นหลักที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุติธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

5. ผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับการได้มาของตะไตะยุติธรรม บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะไตะยุติธรรม สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม และข้อจำกัด การปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยุติธรรมของตะไตะยุติธรรม ดังต่อไปนี้

5.1 การได้มา

การได้มาของตะไตะยุติธรรมมีประเด็นที่มีความสำคัญประกอบด้วยคุณสมบัติของ ตำแหน่งตะไตะยุติธรรมและการปฏิบัติหน้าที่หลังจากได้รับแต่งตั้งเป็นตะไตะยุติธรรม ดังนี้

คุณสมบัติตะไตะยุติธรรม

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 52 บัญญัติว่า “ผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกเพื่อบรรจุและแต่งตั้งเป็นตะไตะยุติธรรมต้องเป็นมุสลิมและมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม” ดังต่อไปนี้

(1) “มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 26” (1) “มีสัญชาติไทยโดยกำเนิด” (5) “ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี” (6) “ไม่เป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว” (7) “ไม่เป็นผู้อยู่ระหว่างถูกสั่งให้พักราชการหรือถูกสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อนตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายอื่น” (8) “ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ” (9) “ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ” และ (10) “ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนวิกลจริต” หรือ “จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือเป็นโรคที่ระบุไว้ในระเบียบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม”

การกำหนดคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 26 (5) (7) (8) (9) ดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาติม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่องคุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลามพบว่าปราชญ์ส่วนใหญ่เห็นว่า “การมีคุณธรรมถือเป็นเงื่อนไขสำหรับทุกตำแหน่งในการบริหารและการปกครองหมายความว่าผู้พิพากษาต้องปฏิบัติตามศาสนาอย่างเคร่งครัดหักห้ามตัวเองให้รอดพ้นจากพฤติกรรมที่เป็นบาปใหญ่เช่นการมก

มากในกามไม่มีพฤติกรรมที่เป็นบาปเล็กที่ทำเป็นอาจिनและห่างไกลจากพฤติกรรมน่าสงสัยที่จะทำให้คุณสมบัติของตัวเองต่างพร้อย”

การกำหนดคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 26 (10) ดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับหะดีษบันทึกโดย Annasaiy, เลขที่: 3378 ซึ่งมีความว่า “ผู้ที่ถูกละเว้นโทษเมื่อทำผิดมีสามจำพวกคือผู้ที่นอนหลับจนกว่าเขาจะตื่น ผู้ที่เป็นผู้เยาว์จนกว่าเขาบรรลุนิติภาวะ และผู้วิกลจริตจนกว่าปัญญาเขาจะหายหรือเขาฟื้นจากโรคดังกล่าว” และสอดคล้องกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาลิม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) “เรื่องคุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม” พบว่า “บุคคลผู้วิกลจริตไม่สามารถดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาได้ทั้งบุคคลผู้ที่ปัญญาอ่อนและหลงลืมเนื่องจากความชราหรือเป็นโรคก็ไม่สามารถดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาได้เช่นกัน”

(2) อายุไม่ต่ำกว่า 30 ปีบริบูรณ์สอดคล้องกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาลิม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่องคุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม พบว่าปัจจุบันทุกประเทศมีการกำหนดอายุที่แน่นอนสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษา โดยคำนึงถึงเรื่องความมีวุฒิภาวะมากกว่าการรู้รับผิดชอบเพราะเพียงแต่การบรรลุนิติภาวะนั้นยังมีสติปัญญาไม่สมบูรณ์เต็มที่ที่จะสามารถดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาในการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามได้ และสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของดะโต๊ะยุติธรรมส่วนใหญ่ว่า “การกำหนดอายุผู้มีสิทธิสมัครตำแหน่งดะโต๊ะยุติธรรมที่กฎหมายกำหนดสามสิบปีขึ้นไปนั้นถือว่าเป็นวัยกำลังเหมาะกับการปฏิบัติหน้าที่” ซึ่งตรงข้ามกับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมพ.ศ. ๒๕๔๓ กำหนดให้ผู้สมัครในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี ปรากฏตามมาตรา ๒๖ บัญญัติว่า “ผู้สมัครสอบคัดเลือกผู้สมัครทดสอบความรู้หรือผู้สมัครเข้ารับการศึกษาพิเศษเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม” ดังต่อไปนี้(๒) “ผู้สมัครสอบคัดเลือกหรือผู้สมัครทดสอบความรู้ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปีบริบูรณ์”

(3) “เป็นผู้มีความรู้ในศาสนาอิสลาม” สามารถจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกได้สำหรับคำว่าวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายครอบครัวและมรดกนั้น สอดคล้องกับทัศนะของ อิบน์ศ็อบบาม ปราชญ์มัฆฮับชาฟีอีที่มีความเห็นว่าการวินิจฉัยชี้ขาดสามารถแยกส่วนได้ในส่วนของกฎหมายมรดกเท่านั้น เนื่องจากเนื้อหาของกฎหมายมรดกกับเนื้อหาอื่นๆ ของกฎหมายอิสลาม บุคคลอาจเป็นมุญญตะฮิดเฉพาะกฎหมายมรดกเท่านั้น สอดคล้องกับปราชญ์อุศลุฟิกส์ส่วนใหญ่ เห็นว่าการวินิจฉัยชี้ขาดนั้นสามารถแยกส่วนได้

(4) เป็นผู้มีความรู้ภาษาไทยสอปลั้ได้ประกาศนียบัตรไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) คุณสมบัติในข้อนี้ตรงข้ามกับอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ.2489 มาตรา๔ บัญญัติว่า “การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะโตะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษาให้ตะโตะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วยคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” ทั้งยังตรงข้ามกับการให้สัมภาษณ์ของบรรดาองตะโตะยุติธรรมว่า “การที่กฎหมายกำหนดเพียงแค่จบ ม.3 นั้นถือเป็นกำหนดที่ไม่เหมาะสมกับภาระหน้าที่และความเป็นจริงทางคุณวุฒิที่บรรดาตะโตะยุติธรรมในปัจจุบันมี” ซึ่งปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าคุณวุฒิทางการศึกษาของตะโตะยุติธรรมในปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 เปอร์เซ็น และรองลงมาสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 เปอร์เซ็นสำหรับคุณวุฒিনিติศาสตร์บัณฑิตของตะโตะยุติธรรมในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่ไม่มีคุณวุฒিনিติศาสตร์บัณฑิตจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 77.8 เปอร์เซ็น และรองลงมาสำเร็จการศึกษานิติศาสตร์ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 22.2 เปอร์เซ็น

สอดคล้องกับการวิหยานิพนธ์ของสมบุรณ์พุทธจักร, (2529) เรื่องการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานีนราธิวาส ยะลาและสตูล ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการใช้กฎหมายอิสลามตลอดจนผลที่เกิดจากการใช้กฎหมายอิสลามโดยการเทียบเคียงกับการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และศรีลังกา เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหา และอุปสรรคต่างๆ โดยมีข้อเสนอแนวทางแก้ไข พบว่าควรแก้ไขคุณสมบัติการคัดเลือกและการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับตำแหน่ง

ประเด็นคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมดังกล่าวโดยเฉพาะคุณวุฒิทางการศึกษาซึ่งผู้วิจัยพบว่าสามารถนำเสนอออกเป็น 4 แนวทาง ดังนี้

1) ตำแหน่งตะโตะยุติธรรมต้องเป็นผู้มีความรู้กฎหมายอิสลาม และเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปลายหรือสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจากตะโตะยุติธรรมถือเป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยอรรถคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกอิสลาม จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านดังกล่าวโดยตรง การที่ไม่ได้กำหนดคุณวุฒิทางศาสนานั้น เพราะบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่แตกฉานในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะจังหวัดชายแดนภาคใต้บางคนผ่านการศึกษาศาสนาแบบปอเนาะซึ่งไม่มีคุณวุฒিরองรับจากกระทรวงศึกษาธิการ แต่เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปในด้านความรู้ความสามารถทางศาสนา สำหรับความรู้ด้านสามัญโดยเฉพาะการอ่าน

และการเขียนภาษาไทยอย่างน้อยการสำเร็จการศึกษาในระดับดังกล่าวถือว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถเพียงพอเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย

2) ตำแหน่งคະໂຕະຍຸຕິຮຽນต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชากฎหมายอิสลาม และเป็นผู้เคยผ่านรายวิชาที่เกี่ยวกับนิติศาสตร์และหรือเคยผ่านการอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับนิติศาสตร์ เนื่องจากสังคมปัจจุบันการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาทั้งผู้คนโดยส่วนใหญ่ก็ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงเห็นได้จากการสำเร็จการศึกษาของคະໂຕະຍຸຕິຮຽນในปัจจุบันตามที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น จำเป็นสำหรับคະໂຕະຍຸຕິຮຽນต้องเป็นผู้สำเร็จระดับปริญญาตรีกฎหมายอิสลาม สำหรับความรู้ทางนิติศาสตร์ถือมีความสำคัญในลำดับรองลงมาที่จำเป็นต้องมีเพื่อเป็นตัวเสริมประสิทธิภาพในการทำหน้าที่อีกด้วย ซึ่งควรได้รับการฝึกอบรมในเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจนหรือเคยศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวกับนิติศาสตร์เช่นกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาแพ่ง เป็นต้น ซึ่งผู้ที่สำเร็จในระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยในประเทศไทยส่วนใหญ่มีรายวิชาดังกล่าวให้นักศึกษาเป็นรายวิชาเลือก อีกด้วย

3) ตำแหน่งคະໂຕະຍຸຕິຮຽນต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชากฎหมายอิสลาม และปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์เนื่องจากคະໂຕະຍຸຕິຮຽນเป็นผู้ที่มีหน้าที่วินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามจำเป็นที่ต้องผ่านการศึกษาในระดับปริญญาทางกฎหมายอิสลามเป็นการเฉพาะ เพราะกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาทางกฎหมายอิสลามเป็นการเฉพาะ นอกจากต้องเป็นผู้มีความรู้เฉพาะด้านดังกล่าวแล้วควรเป็นผู้มีความรู้ทางนิติศาสตร์โดยจำเป็นต้องสำเร็จการศึกษานิติศาสตร์ด้วย เพราะคະໂຕະຍຸຕິຮຽນมิใช่เพียงแต่มีความรู้ด้านกฎหมายอิสลามเท่านั้น ต้องมีความรู้กฎหมายไทยด้วยเพื่อใช้ในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง การพิจารณาคดี และการเขียนคำสั่งหรือคำพิพากษาในคดีครอบครัวและมรดกให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4) ตำแหน่งคະໂຕະຍຸຕິຮຽນต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชากฎหมายอิสลาม ปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์และสำเร็จการศึกษาจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เนื่องจากคະໂຕະຍຸຕິຮຽນเสมือนเป็นผู้พิพากษาทั่วไปที่มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมาย เพียงแต่คະໂຕະຍຸຕິຮຽນเป็นอำนาจหน้าที่เฉพาะเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามเท่านั้น ส่วนผู้พิพากษามีอำนาจทั้งคดีอาญา และคดีแพ่งทั่วไป จึงจำเป็นที่คະໂຕະຍຸຕິຮຽນต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางกฎหมายอิสลามในระดับดังกล่าวและทางกฎหมายไทยในระดับดังกล่าวด้วย เพราะคະໂຕະຍຸຕິຮຽນเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งได้รับการโปรดเกล้าจากพระมหากษัตริย์ ถือเป็นตำแหน่งที่ทรงเกียรติ และเพื่อประโยชน์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง การพิจารณาคดี และการเขียนคำสั่งหรือคำพิพากษา จึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่ผ่านระดับการศึกษาดังกล่าว

การปฏิบัติหน้าที่หลังได้รับแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรม

จากการศึกษาพบว่าเมื่อได้ประกาศผู้ผ่านคัดเลือกก็จะมีกรดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนดและดำเนินการโปรดเกล้าจากพระมหากษัตริย์จากนั้นสามารถนั่งบัลลังก์ ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ช่วยตะโตะยุติธรรมอื่นมาก่อน ตรงข้ามกับกรณีของผู้พิพากษาที่บรรจุแรกเข้ามาเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา ก่อนที่จะเป็นผู้พิพากษา โดยต้องเข้ารับการอบรมเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาอย่างน้อย ๑ ปี ผู้ที่ผ่านการอบรมตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมจะได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาประจำศาลเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๓ ปี แล้วจึงได้รับการพิจารณาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลชั้นต้น โดยก่อนเข้ารับหน้าที่ผู้พิพากษาทุกคนต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์สอดคล้องกับบรรดาคะโตะยุติธรรมให้สัมภาษณ์ตรงกันว่า “ควรมีการอบรมตะโตะยุติธรรมที่เพิ่งได้รับแต่งตั้งเพื่อเรียนรู้งานก่อนลงมือปฏิบัติหน้าที่ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษาพบว่าควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ผู้บรรจุเป็นตะโตะยุติธรรมหรืออาจให้ตะโตะยุติธรรมดังกล่าวเรียนรู้งานในฐานะผู้ช่วยตะโตะยุติธรรมที่มีอายุราชการที่มากที่สุด ณ ช่วงเวลานั้นๆ เพื่อเป็นการเรียนรู้ระบบงานและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่จริง ส่วนเรื่องระยะเวลาการดังกล่าวขึ้นกับความเหมาะสมจากการประเมินของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานที่อย่างสมบูรณ์อีกด้วย

5.2 บทบาทและอำนาจหน้าที่

บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะโตะยุติธรรมมีประเด็นสำคัญประกอบด้วยบทบาทอำนาจหน้าที่หลักและบทบาทอำนาจหน้าที่รองของตะโตะยุติธรรม ดังนี้

บทบาทตะโตะยุติธรรม

บทบาทและอำนาจหน้าที่รองมีประเด็นสำคัญ คือการไกล่เกลี่ยในชั้นศาล การบริการวิชาการ การพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม และบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ดังนี้

1) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลามในชั้นศาลนั้นสามารถบังคับหรือผูกพันใจทั้งและจำเลยในคดีได้เมื่อการไกล่เกลี่ยสามารถหาจุดร่วมได้จะมีสัญญาประนีประนอมยอมความและออกเป็นคำพิพากษาตามในคดีนั้นด้วยโดยมีผู้พิพากษาและ

ตะไตะยุดิธรรมลงลายมือชื่อ ทั้งนี้ข้อยุติในการไกล่เกลี่ยนั้นต้องไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลามและกฎหมายทั่วไป สอดคล้องกับคำกล่าวของบรรดาตะไตะยุดิธรรมที่ว่า “คดีครอบครัวและมรดกอิสลามที่มีข้อพิพาทเข้าในชั้นศาลเมื่อเข้ากระบวนการไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่ 90 เปอร์เซ็นต์หรือมากกว่าสามารถยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ทั้งสามารถบังคับได้ต่างจากการไกล่เกลี่ยของกรรมการอิสลามไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมาย” เช่นจำเลย (สามี) ต้องโอนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่จำเลย (ภรรยา) เป็นเงินจำนวนห้าพันบาทต่อเดือนภายในเวลาสามเดือนเป็นต้น สอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 20 บัญญัติว่า “ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินการไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อพิพาทนั้น”

2) การบริการวิชาการทางกฎหมายอิสลาม กล่าวคือตะไตะยุดิธรรมจะเป็นผู้ทำหน้าที่บรรยายให้แก่บุคลากรในศาลที่ตนสังกัดในเทศกาลต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายในประเด็นเกี่ยวกับความรู้ทางกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก สำหรับการบริการวิชาการแก่หน่วยงานภายนอกนั้นก็เช่นเดียวกันมีการบรรยายให้ความรู้ ตอบข้อซักถามทางกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก และการเป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลรับแขกบ้านแขกเมืองนั้นเป็นอีกหนึ่งบทบาททางสังคมของตะไตะยุดิธรรมการร่วมต้อนรับบุคคลสำคัญของประเทศที่มาราชการในพื้นที่ เช่นร่วมต้อนรับคณะองคมนตรีแทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

3) บทบาทการพัฒนากฎหมายอิสลาม กล่าวคือตะไตะยุดิธรรมนอกจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทครอบครัวมรดกอิสลามในชั้นศาล การบริการวิชาการ ตะไตะยุดิธรรมยังมีบทบาทในการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม กล่าวคือตะไตะยุดิธรรมถือเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลาม ฉบับศาลยุติธรรม ซึ่งคู่มือดังกล่าวเป็นหลักในการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม นอกจากคู่มือหลักกฎหมายอิสลามดังกล่าวตะไตะยุดิธรรมยังมีบทบาทส่วนร่วมจัดทำคำอธิบายหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลาม ซึ่งเป็นคำอธิบายและการขยายความหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก ทั้งนี้นอกจากหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก ฉบับศาลยุติธรรม และคำอธิบายดังกล่าว ยังมีคู่มือวิธีพิจารณาว่าด้วยครอบครัวมรดกอิสลาม ซึ่งปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาบังคับใช้ต่อไป

บทบาทที่ได้รับมอบหมาย กล่าวคือการเป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลรับแขกบ้านแขกเมืองนั้นเป็นอีกหนึ่งบทบาททางสังคมของตะไตะยุดิธรรมการร่วมต้อนรับบุคคลสำคัญของประเทศที่มาราชการในพื้นที่ เช่นร่วมต้อนรับคณะองคมนตรีแทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ซึ่งส่วนใหญ่ตะไตะยุดิธรรมได้รับโอกาสในกิจการที่มีความเกี่ยวข้องกับมุสลิมในพื้นที่เนื่องจากในบางครั้งมีพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามเช่นการละหมาด การขอพร (ขอตุอาร์) เป็นต้น หากผู้พิพากษาหัวหน้า

ศาลมาร่วมงานด้วยตนเองอาจไม่ค่อยสะดวกเท่าที่จะยุติธรรมสังเกตได้บ่อยครั้งที่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจะมอบหมายให้ตะโตะยุติธรรมทำหน้าที่แทนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับอิสลาม สำหรับกิจกรรมอื่นจากที่กล่าวมานี้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลอาจมอบหมายแก่ท่านผู้พิพากษาอื่นๆ ตามลำดับอาวุโสและตะโตะยุติธรรมเป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

บทบาทดังกล่าวนั้นตรงข้ามกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาลิม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่องคุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม พบว่าบทบาทรองของผู้พิพากษาในอิสลาม ประกอบด้วยการอำนาจปกครองบุคคลไร้ความสามารถการดูแลทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติการดำเนินการให้พินัยกรรมเป็นไปตามเงื่อนไขที่ผู้ทำพินัยกรรมได้มอบหมายไว้การจัดการสมรสให้แก่หญิงหม้ายที่ไร้สามีกับผู้ที่เหมาะสมกับนางการสอดส่องดูแลควบคุมสิ่งที่อยู่ภายใต้การปกครองการนำละหมาดญุมอะฮฺการละหมาดอีดทั้งสอง และการจัดเก็บเงินจากการบริจาค เงินชะกาต

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่า 1) ควรให้ตะโตะยุติธรรมเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลามเฉพาะในคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากและเป็นคดีที่เห็นความสามารถยุติได้โดยการไกล่เกลี่ย สำหรับคดีที่มีความยุ่งยากที่เห็นว่าไม่อาจที่จะยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ไม่ควรให้ตะโตะยุติธรรมเข้าร่วม หากมีเหตุจำเป็นที่ตะโตะยุติธรรมต้องเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยและไม่สามารถยุติหรือหาทางออกของข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยได้ เมื่อเข้าสู่กระบวนการชี้ขาดข้อกฎหมายในคดีดังกล่าวไม่ควรให้ตะโตะยุติธรรมผู้ไกล่เกลี่ยในชั้นๆ เป็นผู้ชี้ขาด เพื่อป้องกันข้อครหาว่าในชั้นไกล่เกลี่ยว่าอีกอย่างในชั้นพิจารณาว่าอีกอย่าง 2) ควรให้ตะโตะยุติธรรมพร้อมด้วยนิติกรกฎหมายอิสลามร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลาม โดยคำนึงถึงคดีที่มีโอกาสที่จะสามารถยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม หากคดีที่ไม่อาจที่จะยุติโดยการไกล่เกลี่ยได้นั้น เมื่อคดีเข้าในกระบวนการไกล่เกลี่ยควรให้เป็นหน้าที่ของนิติกรกฎหมายอิสลามร่วมกับเจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอม 3) ควรให้ผู้ประนีประนอมที่มีความรู้ความสามารถทางกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกอิสลามร่วมกับนิติกรกฎหมายอิสลามในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยคดีดังกล่าว โดยไม่ต้องให้ตะโตะยุติธรรมยุติธรรมเข้าร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อเป็นการไม่ให้เกิดข้อครหาในกรณีที่เกิดคดีไม่อาจยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของประพาพรรัตน์ สุขดิษฐ์, (2561) เรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศาลยุติธรรม ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและสิงคโปร์ พบว่ารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยผู้พิพากษาที่ไม่ใช่ผู้พิจารณาตัดสินจะทำให้คู่ความมั่นใจต่อการตัดสินคดีเมื่อการไกล่เกลี่ยนั้นไม่สามารถยุติลงได้ ทั้งจะไม่เกิดอคติว่าหากการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จข้อเท็จจริงต่างๆ จะไม่ถูกนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาตัดสิน และการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลภายนอกอาจเป็นข้าราชการศาลยุติธรรมหรือบุคคลภายนอกทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งสอดคล้องกับข้อกำหนด

ประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 พบว่าการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลตามข้อ 4 แห่งข้อกำหนดประธานศาลฎีกาดังกล่าวนั้นหมายถึงผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลภายนอกที่ได้รับคัดเลือกและขึ้นทะเบียนไว้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมประจำศาล

อำนาจหน้าที่ตะไต่ะยุติธรรม

อำนาจหน้าที่ของตะไต่ะยุติธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ. 2489 ดังนี้

พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ.2489 กำหนดให้ตะไต่ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่พิจารณาชี้ขาดกรณีคดีพร้อมด้วยผู้พิพากษาโดยตะไต่ะยุติธรรมเป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาด้วย กำหนดตามมาตรา ๔ บัญญัติว่า “ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะไต่ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษาให้ตะไต่ะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้น ด้วยคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะไต่ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” สอดคล้องกับการปฏิบัติของบรรดาคะไต่ะยุติธรรมต่างให้สัมภาษณ์ว่า “ บทบาทหลักของตะไต่ะยุติธรรมนั้นคือการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งในปัจจุบันได้มีการแยกให้ตะไต่ะยุติธรรมหนึ่งคนทำหน้าที่ประจำศาลจังหวัด และตะไต่ะยุติธรรมหนึ่งคนทำหน้าที่ประจำศาลเยาวชนและครอบครัว ทั้งหมด 9 ศาลๆ ละ 1 คน เพื่อทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามพร้อมด้วยผู้พิพากษา” และสอดคล้องกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาติม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่องคุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎีในกฎหมายอิสลาม พบว่าบทบาทอำนาจหน้าที่หลักของผู้พิพากษา ประกอบด้วยการคืนสิทธิอันชอบธรรมให้กับเจ้าของสิทธิการพิพากษา ลงโทษแก่ผู้กระทำผิดการตรวจสอบพยานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีและการให้ความเสมอภาคในการชี้ขาดตัดสินคดีระหว่างผู้ที่มีอำนาจกับผู้ใช้อ่อนแอ

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่าควรมีการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามควรมีตะไต่ะยุติธรรมร่วมในการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามจำนวน 2 คน พร้อมกับผู้พิพากษาอีก 1 คน เพื่อประสิทธิภาพในการพิจารณาคดีครอบครัวมรดกอิสลาม ทั้งเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือในการพิจารณาคดีมากกว่าตะไต่ะยุติธรรมเพียงคนเดียวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่มีข้อพิพาทที่ต้องใช้ความละเอียด ความรอบคอบในการพิจารณา ทั้งยังพบว่าควรมีขยายอำนาจหน้าที่ของตะไต่ะยุติธรรมให้มีบทบาทในการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกในชั้นอุทธรณ์ โดยคดีทั้งปวงที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัวมรดกอิสลามสิ้นสุดที่ชั้นอุทธรณ์ ให้ตะไต่ะยุติธรรม (ที่ไม่ใช่ผู้พิจารณาชี้ขาดในคดีที่ตัดสินในศาลชั้นต้น) ที่มีความอาวุโสสูงสุดในช่วงเวลานั้นๆ เป็น

ผู้พิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามดังกล่าว และหรือให้ตะโตะยุติธรรมที่เกษียณอายุราชการที่สามารถรับราชการต่อ มาเป็นผู้ทำหน้าที่ในชั้นอุทธรณ์ ทั้งนี้ไม่ว่าเป็นการอุทธรณ์ข้อเท็จจริงหรือการอุทธรณ์ข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก สอดคล้องกับการศึกษาของวิชัย ปะตุกา, (2552) ศึกษาบทความวิจัยเรื่องบทบาทของพหุทางกฎหมายในฐานะเครื่องมือทางการบริหารกรณีการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศสิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และศรีลังกา พบว่าควรขยายการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดกทั่วทุกภูมิภาคโดยเบื้องต้นไม่ต้องมีตะโตะยุติธรรมในศาลทุกศาล แต่ให้อยู่ประจำศาลในภูมิภาค เช่นเดียวกับกรณีของศาลแรงงานกลาง ศาลแรงงานภาค ศาลล้มละลายกลาง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง

5.3 สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย

สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายมีประเด็นสำคัญประกอบด้วยการยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามของหน่วยงานราชการและการสมรสตามหลักกฎหมายอิสลามระหว่างคนในพื้นที่กับคนต่างพื้นที่ ดังนี้

การยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามของหน่วยงานราชการ

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกในบางกรณีไม่อาจใช้นอกศาลหรือต่อหน่วยงานของรัฐได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการติดต่อราชการทางปกครอง ประชาชนแสดงตนในฐานะฉันสามีภรรยาที่ถูกต้องตามหลักกฎหมายอิสลามโดยมีหนังสือสมรสตามหลักกฎหมายอิสลาม (หนังสือนิกะห์) เป็นต้น ในทางปฏิบัติกลับถูกปฏิเสธไม่ยอมรับสถานะการเป็นสามีภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง แม้มีหนังสือจากกรมปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติในการจดทะเบียนครอบครัวที่มท 0309.3 /ว 13756 ลงวันที่ 4 กรกฎาคม 2560 เรื่องแนวทางปฏิบัติในการจดทะเบียนครอบครัวตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและสตูล กรมการปกครองพิจารณาแล้วเห็นว่าการจดทะเบียนการหย่าของบุคคลสัญชาติไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ดังกล่าว ก็ยังมีปัญหาความเข้าใจและภาคปฏิบัติของหน้าที่รัฐที่ยังยืนยันหรือให้ความสำคัญต่อการจดทะเบียนสมรสตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สอดคล้องกับการศึกษาบทความของมุฮัมมัดซาคีเจ๊ะหะ, (2553) “เรื่องความลักลั่นของกฎหมาย : กรณีศึกษาพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและสตูลพ.ศ. 2489” พบว่าสาเหตุของความลักลั่นของกฎหมาย กล่าวคือ “กฎหมายอิสลามสามารถใช้บังคับในศาลเท่านั้น” ซึ่งความลักลั่นของกฎหมายเกิดจากข้อกฎหมายในมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ ที่บัญญัติว่า “ให้ใช้กฎหมายอิสลามในศาลจังหวัดของสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น” เกี่ยวกับประเด็นนี้คณะกรรมการกฤษฎีกาได้เคยตีความว่า “กฎหมายอิสลามใช้บังคับในศาลเท่านั้นการตีความดังกล่าวทำให้เกิดความลักลั่นของกฎหมาย” และได้นำเสนอ

แนวทางแก้ไขปัญหากล่าวคือให้มีการตีความมาตรา 3 ใหม่หรืออาจแก้ไข “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม” ให้มีผลขยายการบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการตั้งกล่าวสุน่อกศาลด้วย

ตรงข้ามกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยอมรับสถานะความเป็นมุสลิมตามกฎหมายอิสลาม ปรากฏตามพิพากษาศาลฎีกาที่ 2812/2525 “เมื่อลูกจ้างของฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยต่างมีความประมาทพอๆ กันมิได้ยิ่งหย่อนกว่ากัน สมควรให้ค่าสินไหมทดแทนอันจะพึงใช้แก่กันนั้นเป็นพับและเป็นผลถึงโจทก์และจำเลยในฐานะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นนายจ้างของลูกจ้างผู้กระทำละเมิดดังกล่าวไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเช่นกันโจทก์ที่ 2 และโจทก์ที่ 3 เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดยะลา ซึ่งได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นกฎหมายพิเศษให้ใช้บังคับแก่ผู้นับถือศาสนาอิสลามอันเกี่ยวข้องกับครอบครัวและมรดกเฉพาะในสี่จังหวัดดังกล่าว แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 บรรพ 6 เมื่อโจทก์ที่ 2 ที่ 3 นำสืบว่าได้แต่งงานเป็นสามีภรรยาโดยถูกต้องตามกฎหมายอิสลาม ซึ่งจำเลยมิได้นำสืบหักล้างจึงต้องฟังว่าโจทก์ที่ 2 และโจทก์ที่ 3 เป็นสามีภรรยาและเป็นบิดามารดาของบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายอันเป็นสิทธิเฉพาะตัวที่กฎหมายได้รับรอง โดยมิต้องคำนึงว่าจะเกิดเป็นคดีพิพาทในจังหวัดใดก็ตามและเมื่อมีผู้กระทำละเมิดเป็นเหตุให้บุตรของโจทก์ที่ 2 ที่ 3 ถึงแก่ความตาย โจทก์ที่ 2 ที่ 3 ก็มีอำนาจฟ้องผู้กระทำละเมิดให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์ได้”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษาพบว่า ควรมีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เกี่ยวกับสิทธิต่างๆ สำหรับประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวต่อการใช้สิทธิทางกฎหมายว่าด้วยครอบครัวมรดกอิสลามให้แก่หน่วยงานราชการต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันตามหลักกฎหมายบ้านเมืองและพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในพื้นที่ต่อไป

การสมรสตามหลักกฎหมายอิสลามระหว่างคนในพื้นที่กับคนต่างพื้นที่

การสมรสตามหลักกฎหมายอิสลามของประชาชนในพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ในปัจจุบันบางกรณีคู่สมรสนับถือศาสนาอิสลามทั้งสองฝ่ายแต่ด้วยอีกฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาในเขตจังหวัดดังกล่าวจึงไม่อาจอำนาจบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการนั้นได้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เมื่อมีข้อพิพาททั้งในทางครอบครัวและมรดกความเป็นมุสลิมของทั้งสองฝ่ายเข้าเกณฑ์การใช้กฎหมายอิสลาม แต่หากพิจารณาจากความเป็นภูมิลำเนาในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล นั้นไม่อาจใช้กฎหมายอิสลามตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมาย

อิสลามฯ 2489 สอดคล้องกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 851/2551 “แม้คดีจะเกิดขึ้นในเขตจังหวัดสตูล และผู้ร้องเป็นอิสลามศาสนิกเริ่มต้นคดีอย่างไม่มีข้อพิพาท โดยยื่นคำร้องขอเป็นผู้จัดการมรดกตาม พินัยกรรมของนายทวี ผู้ตาย ซึ่งเป็นอิสลามศาสนิกก็ตาม แต่เมื่อมีการคัดค้านของผู้คัดค้านที่ 1 ก็มีผล ทำให้คดีกลายเป็นคดีมีข้อพิพาทตาม ป.วิ.พ. มาตรา 188 (4) โดยผู้ร้องและผู้คัดค้านมีฐานะเป็น คู่ความ เมื่อปรากฏว่าผู้คัดค้านที่ 1 ซึ่งมีฐานะเสมือนจำเลยนับถือศาสนาพุทธ จึงมิใช่อิสลามศาสนิก ซึ่งเคยเป็นอิสลามศาสนิกและเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ ก่อนที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรมแต่งตั้งให้ ผู้ร้องและผู้คัดค้านที่ 1 เป็นผู้จัดการมรดก จึงไม่ต้องด้วยมาตรา 3 ของ พ.ร.บ.ว่าด้วยการใช้กฎหมาย อิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและสตูลพ.ศ.2489 ถือไม่ได้ว่าเป็นคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่อง ครอบครัวและมรดกของอิสลามศาสนิกในเขตจังหวัดสตูล ต้องใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 บังคับแก่คดี” สอดคล้องกับข้อเสนอของ วิชัย ปะดูกา, (2552) ศึกษา บทความวิจัย “เรื่องบทบาทของพหุทางกฎหมายในฐานะเครื่องมือทางการบริหารกรณีการใช้ กฎหมายอิสลามในประเทศไทย” พบว่า “ควรจัดตั้งสำนักงานทะเบียนอิสลามทำหน้าที่ทะเบียนสมรส การหย่าหรือเพิกถอนการหย่า” และการเปลี่ยนแปลงศาสนาอิสลาม “เพื่อให้การใช้กฎหมายอิสลาม ลักษณะครอบครัวและมรดกมีความชัดเจนเกี่ยวกับบุคคลที่เข้าเงื่อนไขอยู่ใต้บังคับบทบัญญัติของ กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดกกับบุคคลที่ได้บังคับบทบัญญัติของกฎหมายแพ่งในเรื่อง การนับถือศาสนาอันสามารถเปลี่ยนแปลงได้” อีกทั้งยังมีการสมรสระหว่างผู้ที่มีนับถือศาสนาต่างกัน “ซึ่งบทบัญญัติศาสนาอิสลามกำหนดให้ผู้ที่มีนับถือศาสนาอื่นมีความศรัทธาในศาสนาอิสลามเสียก่อนจึง จะสมรสกันได้จึงสมควรจัดตั้งสำนักงานทะเบียนอิสลาม” เพื่อให้ “กระบวนการใช้กฎหมายอิสลามทั้งใน และนอกศาลมีเอกภาพไม่ให้เกิดปัญหากรณีการเปลี่ยนแปลงศาสนา”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษาพบว่า 1) ควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ กฎหมายอิสลามอิสลามให้ชัดเจนโดยเฉพาะประเด็นผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นหลักสำคัญในการ บังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกแม้มุสลิมหรือผู้นับถือศาสนาอิสลามฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมี ภูมิลำเนาในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีภูมิลำเนา ในเขตพื้นที่ดังกล่าวก็ตาม เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าคู่ความในคดีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาในเขต พื้นที่ดังกล่าวตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เห็นควรให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลามแทน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แก่บุคคลดังกล่าว 2) ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วย ครอบครัวและมรดก สำหรับคู่กรณีซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่นของ ประเทศไทยจากปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล สามารถใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการดังกล่าว แทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่นเดียวกับกับผู้นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ดังกล่าว โดยที่ คู่ความทั้งสองฝ่ายหรือผู้ร้องสามารถเลือกติดต่อ ณ ศาลใดศาลหนึ่งที่มีตะโต๊ะยุติธรรมประจำอยู่ตาม

ความสะดวกของประชาชนผู้มาติดต่อ เมื่อยื่นเรื่อง ณ ศาลนั้นแล้วไม่อาจยื่นต่ออีกศาลหนึ่งที่มี
 ตะโตะยุติธรรมอีกได้ 3) ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก สำหรับคู่กรณี
 ซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่นของประเทศไทยจากปัตตานี นราธิวาส ยะลา
 และสตูล สามารถใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการตั้งกล่าวแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 เช่นเดียวกันกับผู้นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ดังกล่าว โดยที่คู่ความหรือผู้ร้องสามารถแสดงความ
 จำนวน ณ ศาลที่ตนมีภูมิลำเนา จากนั้นตะโตะยุติธรรมก็จะไปทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม
 ว่าด้วยการตั้งกล่าวประจำศาลที่ประชาชนยื่นเรื่องไว้ เป็นลักษณะการใช้กฎหมายอิสลามเคลื่อนที่
 ซึ่งไม่จำเป็นต้องเพิ่มตำแหน่งตะโตะยุติธรรมประจำศาลอื่นแต่อย่างใด ทั้งคำนึงถึงความเสมอภาคใน
 การนับถือศาสนาตามรัฐธรรมนูญ

5.4 ข้อจำกัดการปฏิบัติหน้าที่ตะโตะยุติธรรม

การโยกย้ายในตำแหน่งตะโตะยุติธรรม

จากการศึกษา พบว่าแห่งตะโตะยุติธรรมนั้นปัจจุบันประจำอยู่ศาลจังหวัด
 ละหนึ่งคนและศาลเยาวชนและครอบครัวละหนึ่งคน ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา
 และสตูลและประจำศาลจังหวัดเบตงอีกหนึ่งคน ซึ่งตะโตะยุติธรรมที่บรรจุประจำศาลใดก็ต้องประจำ
 ในศาลนั้นตั้งแต่แรกจวบจนเกษียณอายุราชการ โดยไม่มีการย้ายไปประจำศาลอื่นๆ ที่ใช้กฎหมาย
 อิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกส่งผลทำให้คนในพื้นที่เข้ามาขอคำปรึกษาเกี่ยวกับคดีความ ซึ่งเป็น
 สิ่งที่ไม่กระทบต่อความยุติธรรมเพราะตะโตะยุติธรรมจะให้ความรู้ในลักษณะข้อกฎหมายอิสลามทั่วๆ
 ไปไม่ชี้หรือลงในประเด็นข้อพิพาท ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดความไม่สบายใจในการปฏิบัติหน้าที่ของ
 ตะโตะยุติธรรมบ้างในบางกรณี สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของตะโตะยุติธรรมของคนที่สะท้อนว่า
 “ถ้ามีการย้ายตำแหน่งตะโตะยุติธรรมเป็นรอบเช่นเดียวกันกับตำแหน่งผู้พิพากษาอาจส่งผลดีต่อการ
 ปฏิบัติหน้าที่”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่าควรมีการกำหนดกรอบระยะเวลาการ
 ปฏิบัติหน้าที่ของตะโตะยุติธรรมโดยมีกำหนดระยะเวลาอย่างชัดเจนว่าสามารถปฏิบัติราชการประจำ
 ศาลนั้นๆ ได้ไม่เกินกี่ปี ซึ่งเห็นควรมีการกำหนดกรอบระยะเวลาดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนา
 ประสิทธิภาพการดำเนินงานและเพื่อประโยชน์ในการอำนวยการความยุติธรรม เพราะการที่
 ตะโตะยุติธรรมต้องปฏิบัติหน้าที่ประจำศาลนั้นๆ ตั้งแต่รับราชการนั้นไม่อาจทำให้เกิดการเรียนรู้และ
 การพัฒนาขีดความสามารถได้อย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ในการอำนวยการความยุติธรรมและประโยชน์
 ราชการ หากมีการย้ายตะโตะยุติธรรมไปประจำ ณ ศาลอื่น ๆ ที่บังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วย
 ครอบครัวและมรดก ถือเป็นกรณีศึกษาข้อเท็จจริงและสภาพข้อพิพาทในแต่ละพื้นที่ นำมาซึ่งการเพิ่ม

ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการพัฒนาการอำนวยการความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

การรับฟ้องคดีครอบครัวและมรดกอิสลาม

จากการศึกษาพบว่า งานรับฟ้องประจำศาลจังหวัดและศาลเยาวชนและครอบครัวมีเจ้าหน้าที่ประจำงานรับฟ้องทั้งแพ่งและอาญา สำหรับคดีครอบครัวและมรดกอิสลามเข้าในส่วนของงานรับฟ้องแพ่งมีเจ้าหน้าที่เดียวกันกับงานรับฟ้องแพ่งทั่วไป เมื่อมีคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดกอิสลามต้องผ่านช่องทางงานดังกล่าว ซึ่งมีในกรณีของคดีครอบครัวมรดกอิสลามค่อนข้างมีข้อจำกัดในเรื่องการตรวจสอบเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอิสลามเพราะเจ้าหน้าที่รับฟ้องโดยทั่วไปมีข้อจำกัดเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามทำให้บางครั้งตะไตะยุติธรรมต้องคอยแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ดังกล่าว เช่นกรณีผู้ร้องในฐานะภรรยาของผู้ตาย เอกสารรับรองการสมรสจากคณะกรรมการอิสลาม แต่ในบางศาลมีแบบฟอร์มเพื่อให้ผู้ร้องนำไปให้ผู้นำศาสนาในชุมชนของตนที่สามารถยืนยัน รับรองการสมรสของตนได้ เป็นต้น สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของตะไตะยุติธรรมว่า “จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางกฎหมายอิสลามในการตรวจสอบเบื้องต้นว่าคดีนั้นๆ เข้าข่ายการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมต่อประชาชนที่เข้ามาใช้บริการ”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่า 1) ควรมีเจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกประจำอยู่ในงานรับฟ้องรับผิดชอบในคดีครอบครัวมรดกอิสลาม เพื่ออำนวยการความสะดวกแก่ประชาชนผู้มายื่นคำร้องเกี่ยวกับคดีดังกล่าว เพื่อให้เกิดความสะดวกและความรวดเร็วในการรอรอดคดีในชั้นศาล หากไม่แล้วเมื่อประชาชนมายื่นเรื่องดังกล่าวเจ้าหน้าที่รับฟ้องเพียงแต่ตรวจเอกสารเบื้องต้นทั่วไปเช่นเดียวกับกรณีรับฟ้องแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จากนั้นตะไตะยุติธรรมเป็นผู้ตรวจและตีกลับให้เจ้าหน้าที่ดังกล่าวติดต่อผู้มายื่นคำร้องดังกล่าวเพื่อส่งเอกสารสำคัญและรายละเอียดสำคัญต่างๆ เพิ่มเติม ทำให้การดำเนินการเกิดความล่าช้า จึงสมควรให้มีเจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้ความสามารถประจำในส่วนงานดังกล่าว 2) ควรมีการประสานความร่วมมือการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและศาลในพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ในฐานะองค์กรผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 แทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อหาจุดร่วมในประเด็นเอกสารสำคัญ เช่น หนังสือรับรองการสมรส หนังสือรับรองการหย่า เป็นต้น และบทบาทของทั้งสององค์กรอันนำมาซึ่งวิธีการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์แก่ประชาชนต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กิตติศักดิ์ ปรกติ, (ม.ป.ป.) ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย. การสัมมนาทางวิชาการ คณะนิติศาสตร์ ครั้งที่ 5 “กฎหมายกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย”
- กระทรวงยุติธรรม, (2525) การสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล กรุงเทพฯ : ชวนการพิมพ์
- กำธร เลียงสังข์ธรรม, (2548) กฎหมายตราสามดวงฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แก้ไขปรับปรุงใหม่, เล่ม 1, กรุงเทพฯ
- เจ๊ะเหลิ๊ะ แยกพงศ์, (2550) ระบบศาลอิสลามและข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบกับระบบศาลไทย. คณะอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.
- ราชบัณฑิตยสถาน, (2525) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2525
- ณรงค์ ศิริประชนะ, (2516) ความเป็นมาของกฎหมายอิสลามและตะไต่ะยุติธรรม. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอิสลามกลางแห่งประเทศไทย
- พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติ์จจร, (2559) การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญาชน
- มานพ คณะโต, (2550) วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพในระบบสุขภาพชุมชน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- เมาลานา ซัยยิด อบูอะลา เมาดูดี แปลโดยบรรจง บินกาซัน, (2551) ตัฟฮีมุลกูราน เล่ม 2 กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, (2554) วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพยุคใหม่กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามลดา
- สมาคมศิษย์เก่าอาหรับประเทศไทย, (2542) พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย. อัลมะดีนะฮฺ มุเนาะวะเราะฮฺ : ศูนย์กษัตริย์พะฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, (2489) พระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 63/ตอนที่ 77/หน้า 633/3

สำนักงานศาลยุติธรรม, (2554) คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม)

สุภางค์ จันทวานิช, (2549) วิธีการวิจัยคุณภาพ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

กิตติศักดิ์ ปรกติ และคณะ, (2554) ระบบการปรับใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, (2544) บทบาทและหน้าที่ขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2153-2435) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปิยนาด บุนนาค, (2546) นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516) ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผกากรอง ศรีทองสุข, (2545) บทบาท หน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มุฮัมมัดซาก็ เจ๊ะหะ และคณะ, (2555) อำนาจของศาลศาสนาอิสลามกรุงกัวลาลัมเปอร์ประเทศมาเลเซีย กรณีศึกษาคดีเกี่ยวกับครอบครัว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สมบูรณ์ พุทธจักร, (2529) การใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความ

กำธร พันธูลาม, (ม.ป.ป.) ตะเีะยุติธรรม ดุลพาห สำนักงานศาลยุติธรรม

จรัญ ภักดีธนากุล, (2534) การใช้กฎหมายอิสลามในสี่จังหวัดภาคใต้ดุลพาห กระทรวงยุติธรรม เล่มที่3 ปีที่38

นิติธร วงศ์ยืน, (2555) นำรัฐคู่บัลลังก์ : ตะโตะยะยุติธรรมประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล : ความเป็นมาซึ่งควรบันทึกไว้. วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 (เม.ษ.-พ.ค. 2555)

มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอและจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, (2553) ขารี่อะฮ์กับการอำนวยความยุติธรรมคดีครอบครัวและมรดกตามวิธีมุสลิมในสังคมไทย ดุลพาห เล่มที่ 2 ปีที่ 53 สำนักงานศาลยุติธรรม

มุฮำหมัดซาก็ เจ๊ะหะ, (2546) ระบบศาลไทยกับความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศาลชะรีอะฮ์. วารสารวิชาการ อิสลามศึกษา ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2546

อุทัย บุรณสมภพ, (2511) กฎหมายพิเศษใน ๔ จังหวัดภาคใต้ดุลพาห: สำนักงานศาลยุติธรรม

อับดุลฮาลิม ไชชิง มุฮำหมัดซาก็ เจ๊ะหะ และคณะ, (2555) คุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียฺในกฎหมายอิสลาม วารสาร AL-NUR บัณฑิตวิทยาลัย ปีที่ 7 ฉบับที่ 13

กฎหมาย

พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานีนราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ.๒๕๔๙ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๓/ตอนที่ ๗๗/หน้า ๖๓๓/๓

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 117 ตอนที่ 44 ก. หน้า 13.

พระราชกฤษฎีกาการปรับอัตราเงินเดือนของข้าราชการตุลาการและตะโตะยะยุติธรรม (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๕๔ เล่ม ๑๒๘ ตอนที่ ๒๒ ก ราชกิจจานุเบกษา ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔

ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยพ.ศ. ๒๕๕๔ราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๑๒๘ ตอนที่ ๗๓ ก

เว็บไซต์

วิชัย ปะดุกา, (2552) บทบาทของพหุทางกฎหมายในฐานะเครื่องมือทางการบริหารกรณีการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย<http://www.gspa.ru.ac.th/downloads/doc/d010.doc>

อานันท์กาญจนพันธุ์, (2553) เสวนาชวนถกเรื่องพหุวัฒนธรรม ครั้งที่ 2 “Legal Pluralism พหุนิยมทางกฎหมาย”http://www.sac.or.th/main/content_detail.php?content_id=222 ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บุคลากรกรม

นายอนุกุล อาแวปู่เตะ. คณะกรรมการบริหารศูนย์ทนายความมุสลิม กรรมการประจำจังหวัดปัตตานี. 2559. ผู้ให้สัมภาษณ์. 4 กันยายน 2559.

นายอิสมาแอ เจ๊ะ. ตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี. 2559. ผู้ให้สัมภาษณ์. 6 กันยายน 2559

นายมะรอมือลี ปือราเฮง. ตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส. ผู้ให้สัมภาษณ์. 1 มีนาคม 2560

นายหมัดอุเส็น หมัดหมัน. ตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล. ผู้ให้สัมภาษณ์. 15 พฤษภาคม 2560

นายทวี หลีเยาว์. ตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดปัตตานี. ผู้ให้สัมภาษณ์. 23 มกราคม 2560

นายฮัมกา มะวัง. ตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดนราธิวาส. ผู้ให้สัมภาษณ์. 1 มีนาคม 2560

นายมะดารี โต๊ะและ. ตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดยะลา. ผู้ให้สัมภาษณ์. 11 เมษายน 2560

นายสำซุดดิน มาลินี. ตะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสตูล. ผู้ให้สัมภาษณ์. 15 พฤษภาคม 2560

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดนราธิวาส. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2560

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดปัตตานี. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2561

ภาคผนวก ง

ประวัติผู้เขียน

Prince of Songkla University
Pattani Campus